

ӘОЖ 070.19(574)

ҚАЗАҚСТАН МЕДИА КЕҢІСТІГІНДЕГІ ӨҢІРЛІК БАСПАСӨЗДІҢ РӨЛІ

Жанысбаева Ақниет Пернебайқызы,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Журналистика және саясаттану
факультетінің 3-курс докторанты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

akniet.zhanysbayeva@mail.ru

Ғылыми жетекші - филология ғылымдарының докторы, профессор Шиндалиева Меңдігүл

Бұрханқызы

mendigul@list.ru

Қазіргі уақытта жаңарған идеология Қазақстанның аймақтарында қарқынды дамуда, сондықтан аймақтық БАҚ-тың рөлі қазақ елінің қоғамдық-саяси өмірінде үлкен маңызға ие. Жалпы, аймақтық БАҚ-ты зерттейтін әлеуметтанушылардың мәліметтерін алдын-ала зерделеу барысында соңғы онжылдықта жарық көрген қазақ газеттерінің үлесі, барлық бұқаралық ақпарат құралдарына қатынасы 15,7%, облыстық (облыстық, республикалық) - 47,8%, қалалық және қалалық аймақтық - 12,3%, аймақаралық (бірнеше көршілес облыстарға бөлінген [11,315-б]). Осылайша, облыстардағы заманауи ақпараттық кеңістіктегі «өсу нүктелері», дегенмен, көпшілігі шағын қалалар мен қалаларда емес, облыстық, облыстық, республиканың орталықтарда орналасқан.

Аймақтық медиа жүйесі көбінесе жергілікті жағдайларға байланысты. Аймақтық бұқаралық ақпарат құралдарының дамуы саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени, идеологиялық факторлармен анықталады. Олардың географиялық орналасуы - орталықтан қашықтығы, мемлекеттік шекараға жақын орналасуы және т.б. фактордың маңызы зор. Шекаралас облыстардың бұқаралық ақпарат құралдары Астана, Алматы, сондай-ақ көршілес республикалардағы жаңалықтар туралы хабарлайды.

Елордалық медиа жүйелер мен аймақтық аграрлық профильдер арасындағы айырмашылықтар артып келеді. Мәселен, Алматы, Шымкент елордалық аудандарында белсенді дамып келе жатқан мерзімді басылымдардың саны көп. Ақмола облысында 79 жарияланымдар бар, олардың 37-і қоғамдық-саяси бағытта, 12-сі ақпараттық-жарнамалық сипатта, білім және ғылым мәселелерін қамтыған басылымдар саны, тек 3, қалғаны діни, өндірістік тақырыптарға және балаларға арналған.

Жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының функциялары мен рөлі бүгінде әртүрлі. Жергілікті бұқаралық ақпарат құралдары бүкіл әлемдегі әлеуметтік тәжірибенің аймақ тұрғындары үшін негізгі таратушысы болып табылады, сондықтан әлеуметтену процесінде БАҚ белсенділігі өте маңызды. Облыс қоғамында реформалар, елдің әлеуметтік даму келешегі және болашақ туралы шынайы ақпарат болуы керек. Сондықтан, жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының демократиялық қоғамның әлеуметтік-психологиялық құндылықтарына негізделген халықтың мінез-құлқына және қоғамдық пікірге жағымды әсері ретіндегі маңызды рөлі [2, 233-6].

Қазақстанның аймақтық баспасөзінің тағы бір маңызды рөлі адамдардың біртұтас қоғамдық пікірге шоғырлануы (яғни біріктіруі) болып табылады. Аймақтарда көбісі аудандық газеттерге жазылады. Олар аймақ тұрғындарын біріктіреді. Көпшілігі ондаған жылдар бойы бір аудандық газетке жазды. Ол адамдарды біріктіреді, өмірдің көптеген мәселелері бойынша кеңес береді, белгілі бір партияға дауыс береді немесе белгілі бір өнімді таңдайды. Оқырмандар деректерді білгісі келеді, ал баспасөздің бұл түрлері оларды деректермен қамтамасыз етеді, ал олардың таңдауы оқырмандарға қалдырылады.

Қазіргі ғылыми зерттеулерде әр ғалым жергілікті БАҚ атқаратын функцияларды әртүрлі қарастырады. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж., Абуталип А.Н. сияқты ғалымдардың еңбектерінде бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі екі негізгі функцияның бөлінуімен былайша жіктеледі: 1) гуманитарлық (ақпараттандыру, ағарту, ойын-сауық); 2) саяси (қоғамдық сананы қалыптастыру). Жергілікті басылымдардың негізгі қызметі - ақпараттық функциясы. Саяси ақпаратқа жергілікті мемлекеттік органдардың назарын қажет ететін, қоғамдық маңызы бар ақпарат кіреді. Алынған мәліметтер негізінде облыс азаматтары үкіметтің, партиялардың, әкімдіктің және басқа да әлеуметтік мекемелердің қызметі, аймақтың экономикалық және мәдени өмірі туралы пікір қалыптастырады.

Жергілікті басылымдардың білім беру қызметі ақпарат көздерінен алынған ақпаратты бағалауға және ұйымдастыруға бағытталған. Өмірдің барлық қырларын жариялай отырып, аймақтық газеттер азаматтардың саяси және әлеуметтік ақпаратты сіңіруіне әсер етеді.

Саяси жүйеде жергілікті басылымдардың сыни функциясын оппозиция белсенді қолданады. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы сынның толықтығы өте кең болғандықтан, мемлекеттік саясаттың барлық бағыттары оның назарында болады.

Аймақтық бұқаралық ақпарат құралдарында қоғамдық пікірдің белсенділігіне негізделген бақылау функциясы айтарлықтай артықшылықтарға ие. Әкімшілік және экономикалық санкциялар қоғамдағы жағымсыз құбылыстарға қолданылмаса да, саяси тұлғаның кез-келген оқиғасы мен қызметіне құқықтық және жалпыға бірдей баға беріледі [3, 30-6].

Жоғарыда атап өткеніміздей, бұл ғалымдар жергілікті басылымдардың функцияларын саяси жағдаймен тікелей байланысты қарастырады және жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының функцияларының бірін қазіргі саяси процестің субъектісі ретінде қарастырады.

Ғалым П.Б. Сейтқазы өзінің зерттеулерінде жергілікті басылымдардың функцияларын былайша жіктейді:

- ақпараттық функция;
- рекреациялық (ойын-сауық) функция;
- мәдени-ағартушылық функция;
- тәрбие функциясы;

- коммуникативті функция;
- әлеуметтік-педагогикалық функция.

Егер негізгі болып табылатын жергілікті басылымдардың ақпараттық функциясын егжей-тегжейлі қарастыратын болсақ, коммуникацияның барлық түрлеріндегі ақпарат арнайы ақпараттық кеңістікті, яғни бұқаралық ақпарат құралдары өзін-өзі қамтамасыз ететін білім беру жүйесіне айналатыны белгілі болады. Алайда, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілетін білім арнайы оқу орындарында алынған білімнен өзгеше және адамдар өмірінде әлеуметтік-педагогикалық білім беру, ақпараттық, мәдени және ағартушылық функцияларды орындайды. Егер біз мұнда білім алудың түрлеріне мән беретін болсақ, онда ол адамның өзін-өзі тәрбиелеумен байланысты, яғни адамның білім беру ұйымдарында алатын білімінен айтарлықтай өзгеше [4,17-б]. Осылайша, жергілікті басылымдардың әрбір функциясы халықтың өмірінде белгілі бір рөл атқарады, сондықтан оларға ерекше назар аудару қажет. Педагогикалық және оқу жаттығуларына байланысты ғалым жергілікті басылымдардың функцияларын жіктеуді зерттеп, құрастырғанын байқауға болады.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы аймақтық басылымдардың басты проблемасы - бұрынғы аудандық билікке қарағанда әлдеқайда күшті болған күш құрылымдарына тәуелділік. Шын мәнінде, бұл қалалық өнеркәсіптік кәсіпорындар. Көптеген аудандардың бюджеті нөл болғандықтан, жергілікті бизнес жұмыс істемейді: субсидиялар аз, жарнама да аз. Бірақ облыстық газеттердің өздері жергілікті билік органдарымен байланысты үзбейді: экономикалық жағдайдың күтпеген өзгеруі мүмкін, содан кейін басылымдар қолдау таппай қалуы мүмкін [5]. Дегенмен, аудандық газеттер өміршең, кейбір аймақтарда жеке әкімшілік басылымдар бар. Кейбір газеттер олардың таралу аймағын кеңейтуге мүмкіндік беретін жарнамалық және ақпараттық компоненттерге бағытталған.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы облыстық газеттердің әлеуметтік функциялары кең, сондықтан қандай жағдайда да жергілікті газеттердің ақпараттық кеңістіктегі рөлі зерттелуі өте маңызды мәселе. Ресми түрде бұқаралық ақпарат құралдары билік институтында орын алмағанымен, азаматтардың қоғамдағы және елдің саяси процестеріндегі әлеуметтенуіндегі рөлін асыра бағалау мүмкін емес. Әр аймақтың өзіндік ерекшеліктері бар, ал кейбір жағдайларда жергілікті басылымдар мемлекеттік (аймақтық) идеологияның құралы бола алады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Шынғысова Н.Т. Өңірлік мерзімді баспасөз менеджменті // Вестник КазНУ. Сер. Филологическая. - 2008. №1. с. 315-318 // Менеджмент региональной периодической печати.
2. Бузова Ю.Е. Функциональные особенности современной пресс-службы // Гуманитарный вектор. 2012. № 2 (30), с. 233-2347
3. Насимов М. О., Паридинова Б. Ж., Абуталип А. Н. Тәрбие берудегі бұқаралық ақпарат құралдарының қызметі // Молодой ученый 2014, №4.1. С. 30-31. // Функции средств массовой коммуникации в воспитательном процессе.
4. Сейтказы П.Б. Болашақ мұғалімдерді бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тәрбие үрдісіне дайындаудың ғылыми-теориялық негіздері. //Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. Астана, 2009г. с.17-18.// Воспитательный процесс подготовки будущих учителей через средства массовой информации, научно-теоретические основы.
5. Абаев Д. Өңірлік БАҚ-тың басты міндеттерін атады. 06.10.2017// kamshy.kz. Названы основные обязанности региональных СМИ.